

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(28-29 квітня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
28-29 квітня 2022 року

Одеса

ФОП Белий А.Є.
2022

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Актуальні проблеми психології особистості :
А 43 **теорія, досвіт, практика :** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2022 р.). / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса :ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-40-4

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Меленчук Н. І. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*
- Кривдик В. Г. – *здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-40-4

© Університет Ушинського, 2022

4. Качмар О. В. Влияние социальной макро- и микросреды на проявление агрессивности личности. Гуманитарный вестник ЗДІА. 2016. № 66. С. 183-191.

5. Мойсеева О. Є. Психологія агресивності підлітків: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2011. 42 с.

6. Тимошенко В. И. Агрессивное поведение: его сущность и причины. Вестник Министерства юстиции Украины. 2015. № 6 (164). С. 55-63.

7. Яковлева О. В. Причины агрессивного поведения младших школьников. Вестник Луганского национального университета имени Тараса Шевченко. 2015. № 1 (290). С. 296-302.

8. Heaven P. Locus of control and attitudes to authority among adolescents. *Pers. and Individ. Differ.* 1988. № 1. P. 181-183.

9. Lester D. Locus of control, anger and suicide. *Activ. new. super.* 1988. № 4. P. 315-316.

10. Lipp L., Kolsol R., James W., Randall H. Denial of disability and internal control of reinforcement. *Journ. of Consulting and Clinical Psychology*, 1968. Vol. 32. P. 72-75.

11. Rotter J. B. Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*. Vol. 80 (1), 1966. P. 1-28.

12. Tolor A., Reznikoff M. Relation between insight, repression-sensitisation, internal-external control and death anxiety. *Journ. of Abnormal Psychology*. 1967. P. 426-430.

УДК:159.923

СІМЕЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Меленчук Н. І.

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського

Анотація. У статті розкривається питання психологічної допомоги сім'ям та особливості роботи сімейного консультанта. Звертається увага на поняття психологічного консультування, зокрема сімейного. Висвітлено загальний опис навчальної дисципліни «Сімейне консультування». Розкрито мету і завдання дисципліни, надано її короткий зміст. Зазначено, що вивчення

навчальної дисципліни «Сімейне консультування» спрямоване на ознайомлення здобувачів з основами сучасних підходів до аналізу сімейної ситуації та оволодіння тих засобів і прийомів, які дають змогу допомогти сім'ї у вирішенні актуальних та усвідомлюваних проблем, що виникли нещодавно. Результатом вивчення «Сімейного консультування» повинні стати: вміння оперувати понятійно-категоріальним апаратом психології сім'ї; вміння кваліфікувати сімейну ситуацію; вміння використовувати різноманітну джерельну базу та психодіагностичні методики за змістом запитів з метою надання психологічної допомоги сім'ї; вміння застосовувати знання психології сім'ї для вирішення наукових і практичних завдань в інших прикладних областях психології.

Ключові слова: психологічна допомога сім'ї, сімейне консультування; батьківсько-дитячі стосунки.

Актуальність дослідження. Сучасна сім'я як соціальний інститут відіграє велику роль у житті як окремої особистості, так і всього суспільства. Саме у сім'ї людина народжується на світ, пізнає вперше навколишній світ, отримує безліч різноманітних вражень та емоцій. Водночас, сімейне неблагополуччя позначається на якості життя людини, привносить стан напруги та незадоволення, дискомфорту, тривоги тощо. Все це актуалізує проблему психологічної допомоги сім'ям, спонукає до пошуку оптимальних шляхів вирішення проблеми шлюбної незадоволеності та гармонійного розвитку як у сім'ї, так і у суспільстві. Вирішенням цих завдань займається такий напрямок консультативної психології, як сімейне консультування, що в останні роки активно розвивається в Україні.

Метою даної статті є висвітлення загального опису навчальної дисципліни «Сімейне консультування», яка покликана допомогти здобувачам розібратися в основах сімейного консультування, спрямована на ознайомлення з базовими знаннями в області теорії і практики сімейного консультування; на формування основ системного мислення, базових теоретичних знань і практичних умінь сімейного консультанта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні психологічні положення, теорії, закономірності сімейного консультування. Знання принципів сімейного консультування

є невід'ємною складовою підготовки фахівця, так само, як і володіння методами вивчення сімейних стосунків.

Мета курсу полягає у засвоєнні студентами базових знань в області теорії і практики сімейного консультування; ознайомленні з методами і прийомами, що використовуються у сімейному консультуванні; оволодінні основами системного мислення, базовими теоретичними знаннями і практичними вміннями сімейного консультанта.

Серед **основних завдань** курсу «Сімейне консультування» виокремлено:

1. Ознайомлення з основними зарубіжними та вітчизняними теоретичними концепціями та підходами до сімейного консультування.

2. Оволодіння понятійним і термінологічним апаратом дисципліни.

3. Освоєння принципів психологічної корекції взаємовідносин у сім'ї, практичними методами, техніками та прийомами сімейного консультування.

4. Формування у здобувачів навичок використання знань, отриманих під час проходження курсу, у майбутній професійній діяльності.

У результаті освоєння дисципліни, здобувач повинен демонструвати наступні здобутки навчання:

Знати про основні поняття психології сім'ї; основні види дезадаптації сімейних відносин; специфіку сімейного консультування; основні напрямки діяльності сімейного психолога: психологічну діагностику, психологічну корекцію (психотерапію), психологічне консультування; основні методичні підходи до сімейного консультування; види психологічного втручання при роботі з різними завданнями і проблемами сім'ї.

Вміти оперувати понятійно-категоріальним апаратом психології сім'ї; кваліфікувати сімейну ситуацію; виявляти психологічні причини виникнення тієї чи іншої сімейної ситуації; розробляти програми психологічної допомоги сім'ї на підставі вивчення різних аспектів сімейного життя та всебічного бачення сімейної ситуації; надавати психологічну допомогу сім'ї та окремим її членам; застосовувати знання психології сім'ї для вирішення наукових і практичних завдань в інших прикладних областях психології.

Короткий зміст дисципліни. Сімейне психологічне консультування є досить молодим видом допомоги сім'ї. Початок розвитку цього виду консультування належить переважно західним психологам та психотерапевтам і походить з практики сімейної психотерапії. У 30-40-х роках. XX століття у роботі з сім'ями акцент з психічних порушень особистості змістився на проблеми спілкування та життя подружжя. І як самостійна галузь психологічної допомоги сімейна терапія оформилася в 60-х роках. XX століття. Становлення консультування у вітчизняній психологічній науці розпочинається у 80-х роках XX ст. Сьогодні ця галузь продовжує свій розвиток. Такі сучасні вчені, як Ю. Є. Альошина, О. Ф. Бондаренко, А. Я. Варга, С. В. Васьківська, П. П. Горностаї, З. Г. Кісарчук, А. Ф. Копйов, Л. Г. Лисюк, Г. І. Онищенко, Н. І. Оліфірович та ін., роблять значний внесок у цей напрям, досліджуючи його різні сторони. Однак теоретичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики показав, що багато аспектів консультативної допомоги залишаються малодослідженими [1; 3; 5; 6; 7].

В літературі сімейне консультування розглядається як короткотривалий процес, спрямований на допомогу і підтримку сім'ї у вирішенні актуальних, ясно усвідомлюваних проблем, які нещодавно проявились [1; 7; 8; 9].

Сім'я розуміється як мінімальна соціальна група, що є найважливішою формою організації індивідуального побуту. Сім'я заснована на подружньому союзі і родинних зв'язках і передбачає відносини між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, братами та сестрами та іншими родичами, що живуть разом і ведуть спільне господарство [8].

Психологічна робота з сім'єю є складною і багатогранною. Це зумовлено рядом обставин. Так, сім'я включає в себе велику кількість різноманітних відносин і взаємозв'язків, для формування яких мають значення особистісні прояви членів сім'ї, її соціальне оточення, звичаї, традиції, соціально-економічні умови тощо. Внаслідок того, що відсутній єдиний підхід до проблем сім'ї, єдине розуміння її сутності та структури, існує значна кількість шкіл, течій і напрямів з різними підходами до проблем сімейної допомоги. Специфікою психологічної роботи з сім'єю є те, що вона передбачає роботу з кількома клієнтами водночас, де з

кожним окремо потрібно побудувати взаємодію. У фокусі уваги консультанта зосереджуються задачі розвитку сім'ї, особливості її рольової структури і закономірності функціонування. Консультант створює умови для організації орієнтування клієнта в проблемній ситуації, аналізу ситуації, планування варіантів можливих рішень [5; 9].

Мета і завдання навчальної дисципліни «Сімейне консультування» дозволили сформувані такі проблемні питання:

- психологічна допомога сім'ї, що очікує дитину: підготовка до народження дитини, формування адекватних виховних установок, психологічне просвітництво; практика психологічної роботи з парою, що бажає створити сім'ю;

- психологічна діагностика сім'ї;

- психологічне консультування сімей з приводу батьківсько-дитячих стосунків; відмінності у консультуванні проблем дитини і проблем дорослих, пов'язаних з дитиною; робота психолога-консультанта з проблемами виховання дітей у сім'ї; труднощі роботи психолога у консультуванні батьків; особливості психологічного консультування батьків з приводу взаємин з дітьми різного віку; основні методи психокорекції викривлених батьківсько-дитячих стосунків;

- консультування з приводу труднощів у взаєминах з дітьми; стиль сімейного виховання; порушення системи взаємин з дітьми; причини виникнення батьківсько-дитячих конфліктів; запити батьків; психологічні проблеми, що виникають при нормативному розвитку дитини в кожному віковому періоді; батьківсько-дитячі конфлікти; проблеми навчання дітей, їх загального психічного розвитку; труднощі дитини у спілкуванні з однолітками, вчителями, іншими дорослими; проблеми, пов'язані з фізичним і психічним здоров'ям членів сім'ї, емоційними переживаннями, станами (депресії, страхи, фрустрація тощо); соціальні контакти: соціальна невлаштованість, труднощі адаптації, конфлікти сім'ї з навколишніми; асоціальна поведінка дитини тощо;

- практика консультування батьків з дітьми підліткового віку (перешкода автономізації та самостійності дитини з боку батьків, нав'язування дитині патологічних ролей; нездатність батьків сформувані світогляд дитини);

- консультування батьків, що відчувають труднощі у

взаємодії з дорослими дітьми;

- консультування у ситуаціях: розлучення, насильства у ній, втрати; консультування у ситуації розлучення; дитина у ситуації розлучення батьків. визначення сімейного насильства; види сімейного насильства: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне; концепція психологічної втрати/втрати; фізична втрата та символічна втрата; горе як реакція на важку втрату значного об'єкта, втрату частини власної ідентичності чи очікуваного майбутнього.

Слід зазначити, що звернення подружжя за консультацією до психолога часто пов'язане зі скаргами на труднощі у взаєминах з дітьми різного віку. Найбільшою проблемою є відносини з власними батьками, непорозуміння, що сприяють відчуженню. Серед найтиповіших скарг можна виокремити так, як постійні конфлікти з дитиною, неслухняність і впертість дітей; неухважність; некоммунікбельність; неорганізованість поведінки; неповага до батьків, грубість; брехливість (за яку приймають і дитяче фантазування, і використання неправди заради порятунку, зі страху бути покараним) тощо.

Традиційно у психологічному консультуванні з приводу складності відносин з дітьми виділяють три органічно пов'язані напрями:

1. Підвищення соціально-психологічної компетентності батьків, навчання їх навичкам спілкування і розв'язання конфліктних ситуацій;

2. Психологічна допомога дорослим членам сім'ї, яка включає діагностику сімейної ситуації всередині і роботу на її змінами;

3. Психотерапевтична робота безпосередньо з дитиною [4].

Вибір тактики роботи залежить від тривалості консультування, освіти та віку клієнтів, типу сім'ї, готовності батьків до майбутньої внутрішньої роботи.

Таким чином, сімейне консультування є відносно новою галуззю психологічної практики, яке розглядається як короткотривалий процес, спрямований на допомогу і підтримку сім'ї у вирішенні усвідомлюваних проблем. Робота психолога спрямована на зміни ролівої взаємодії та забезпечення можливого особистісного зростання кожного

члена сім'ї, адже кожен з них є елементом сімейної системи. Об'єктом у сімейному консультуванні виступає сім'я як системне утворення в усій складності її структури. Предметом – труднощі та проблеми сімейної взаємодії на різних рівнях і етапах її розвитку. Надання ефективної психологічної допомоги сім'ї потребує глибокої теоретичної та практичної підготовки.

Література

1. Алешина Ю. Е. *Индивидуальное и семейное консультирование*. М. : Класс, 2004. 208 с.
2. Бондаренко А. Ф. *Психологическая помощь: теория и практика*. М. : Независимая фирма «Класс», 2001. 336 с.
3. Васьківська С. В. *Основи психологічного консультування: Навч. посіб. Київ : Четверта хвиля, 2004. 256 с.*
4. Галян О. *Сімейне консультування. Методичні матеріали до семінарських занять для студентів напряму підготовки 6.030102 «Психологія»*. Дрогобич, 2012.
5. Карабанова О. А. *Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учеб. пособие*. М. : Гардарики, 2008. 302 с.
6. Кісарчук З. Г. *Особливості сучасної родини та специфіка надання їй психологічної допомоги. Творча спадщина Г. С. Костюка та сучасна психологія. До 100-річчя від дня народження академіка Г. С. Костюка: Матеріали III з'їзду Товариства психологів України*. К., 2000. С. 78–79.
7. Максимова Н. Ю. *Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.*
8. Шнейдер Л. Б. *Семейная психология: Учебное пособие для вузов*. Изд. 4-е. М. : Академический проект; Трикста, 2008. 736 с.
9. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. *Психология и психотерапия семьи; 4-е изд.* СПб. : Питер, 2009. 672 с.

Аннотація. В статті розкривається питання психологічної допомоги сім'ям та особливості роботи сімейного консультанта. Звертається увагу на поняття психологічного консультування, в тому числі сімейного. Описано загальноєвропейське поняття дисципліни «Сімейне консультування». Розкрито цілі та завдання дисципліни, представлено її коротке змістовне наповнення. Зазначено, що вивчення дисципліни «Сімейне консультування» спрямоване на ознайомлення фахівців з основами сучасних підходів до аналізу сімейної ситуації та оволодіння цими методами та прийомами, які дозволяють допомогти сім'ї в розв'язанні актуальних та усвідомлюваних

недавно возникших проблем. Результатом изучения «Семейного консультирования» должно стать: умение оперировать понятийно-категориальным аппаратом психологии семьи; умение квалифицировать семейную ситуацию; умение использовать разнообразную родниковую базу и психодиагностические методики по содержанию запросов с целью оказания психологической помощи семье; умение применять знания психологии семьи для решения научных и практических задач в других прикладных областях психологии.

Ключевые слова: психологическая помощь семье, семейное консультирование, родительско-детские отношения.

Annotation. *The article reveals the issue of psychological assistance to families and the features of the work of a family consultant. Attention is drawn to the concept of psychological counseling, including family counseling. The general description of the discipline "Family Counseling" is highlighted. The goals and objectives of the discipline are revealed, its summary is provided. It is noted that the study of the discipline "Family Counseling" is aimed at familiarizing applicants with the basics of modern approaches to the analysis of the family situation and mastering the means and techniques that help the family in solving urgent and perceived problems that have recently arisen. The result of studying "Family Counseling" should be: the ability to operate with the conceptual and categorical apparatus of family psychology; the ability to qualify the family situation; the ability to use a diverse spring base and psychodiagnostic methods for the content of requests in order to provide psychological assistance to the family; the ability to apply knowledge of family psychology to solve scientific and practical problems in other applied areas of psychology.*

Keywords: *psychological assistance to the family, family counseling, parent-child relations.*